

ROMANUL POSTMODERN – VALENȚE LUDICE

Marinela PAȘCU¹

MOTTO: „Cărțile vorbesc mereu despre alte cărți și orice întâmplare povestește o întâmplare deja povestită.”

(Umberto Eco, „Limitele interpretării”)

ABSTRACT: The continuously transforming contemporary world has built a complicated stage for acting out the concept of postmodern novelistic fiction. Against a background shaped by a permanent clash between modern and postmodern discourses, contrasting perspectives mould a changing medium for the process of novel construction. The article illustrates a new vision of the postmodern fiction as a new ground for reshaping human identity.

KEYWORDS: author, fiction, postmodern, novel.

Revoluționarea limbajului literaturii prevestită de Nietzsche, intuită de Mallarmé, evidentă în științe la nivelul geometriilor neeuclidiene și al teoriei relativității, dar mai ales al mecanicii cuantice, mutație pe care și-au însuși-o scriitorii aparținând unor epoci și zone culturale atât de diferite cum sunt J. Joyce, T. S. Elliot, Th Mann, corespunde unei noi paradigme culturale universale. Această mutație presupune abandonarea modelului cultural antropocentric, individualist, al Renașterii, negarea – în termenii lui Bachelard – a „*subconștientului nostru geometric*” structurat euclidian și punerea la îndoială a valorii intuiției, ca bază a cunoașterii raționale. O trăsătură fundamentală a noii paradigme de gândire este modificarea raportului entitate/relație, relația devenind dominantă. Universul este conceput ca un sistem complex de relații, nicidecum ca inventar de entități. Această problemă are ecou în toate științele: în psihologie configuraționismul ia locul asociaționismului, în psihanaliză instanța individuală, *ego-ul*, devine spațiu de relaționare/confruntare – spațiu ludic – al instanțelor

1 Drd., Universitatea București, prof., Colegiul Tehnic „Dimitrie Ghika”, Comănești, județul Bacău.

sub și supraindividuale (*id* și *super-ego*), în estetică, opera de artă devine obiect estetic² în procesul receptării, provoacă la interpretare pe receptorul însuși, raportându-se permanent la el și relaționând cu el nemijlocit.

Dispariția autorului (autor care din Renaștere și până la romantism fusese venerat ca demiurg atotstăpânitor), sau în termenii lui Mallarmé „dispariția locutorie a poetului”, deschide o nouă epocă în cultura europeană și universală – modernismul – moment în care paradigma culturală renașcentistă cade în desuetudine. Bachelard, scrie Ioana Em. Petrescu,³ încearcă să salveze privilegiile retrase ființei umane de noua gândire științifică opunând spiritului științific virtuțile compensatorii ale imaginarului.” *La Poétique de l'espace*⁴ propune, ca replică la existențialism „imaginea ființei umane integrată lumii prin reverie poetică.”⁵ După anii '30 încercările permanente de refacere și recuperare a unității eului și de repunere a individualului în drepturi progresează vertiginos spre cristalizarea unui nou model cultural sintetic, drept replică la cel modernist. Ihab Hassan pune în discuție postmodernismul din perspectiva „pluralismului” culturii contemporane și descoperă în dominantă sa ironică, ludică „punctul în care începem să ne îndreptăm dinspre tendințele deconstructive, spre tendințele – coexistente – reconstructive ale postmodernismului.”⁶

Cum altfel s-ar putea interpreta atitudinea proteică a autorilor postmoderni care își construiesc textele și personajele în acest spirit histrionic? În procesul de destructurări și restructurări dinamice ale categoriei individualului în strânsă relație – de contestare sau reciclare inovatoare a tradiției literare – proza postmodernă, în speță romanul, ocupă un loc privilegiat, în spiritul afirmației lui Jean-François Lyotard potrivit căreia o operă poate deveni modernă doar dacă este mai întâi postmodernă.

Astfel, avem de-a face cu o dublă raportare ludică și parodică: lumea textului parodiază lumea reală, iar formele de intertextualitate prezente pun chiar *facerea* textului sub semnul întrebării. Acest demers intertextual

2 Mikel Dufrenne, *Fenomenologia experienței estetice*, traducere și prefață de Dumitru Matei, București, 1976, în I. Em. Petrescu, *Ion Barbu și poetica postmodernismului*, Ed. Cartea Românească, 1993, p. 7, 8.

3 *Idem*, p. 10.

4 Bachelard, Gaston, *La poétique de l'espace*, Paris, 1958, p. 12.

5 *Idem*, p. 12.

6 Hassan, Ihab, *Sfâșierea lui Orfeu. Spre o literatură postmodernă*. Postfață a ediției din 1982, trad. Andrei Dîrlău, antologată în *Caiete(le) critice ale „Vieții românești”*, nr. 1, 2/1986, p. 181.

reprezintă un alt versant dintr-o dialectică a jocului, ce debutează sub semnul subversivului, al simulării. Ludicul literar practicat de prozatorii postmoderni ține de un tip aparte de convenție, care presupune reglarea raporturilor ce privesc îndatoririle și responsabilitățile persoanelor implicate, ca termeni actanțiali. Spre deosebire de jocurile agonale care implică ideea de competiție (*agôn*), termenul *jouer* aplicat literaturii și altor forme de artă validează jocul drept creator de cultură, debordând sfera gratuității și înscriindu-se în necesitate, dincolo de pragmatismul ce domină viața cotidiană.

Generația de scriitori a anilor '80 se distinge printr-o eliberare a limbajului literaturii de constrângerile tradiției moderniste. Pagina postmodernă este dominată de un „*eclectism stylistic*” (Ion Bogdan Lefter), dar și tematic și de o nouă atitudine a eului creator îndreptat spre complicitatea cu cititorul pe care îl ispitește, îl „absoarbe” și îl cooptează în zona *facerii* și *interpretării* textului.

Textul postmodern devine, în aceste condiții, o permanentă provocare la interpretare, un joc polimorf al registrelor stilistice – jurnal cu inserții de eseu, epistolă cu inserții de reportaj și ficțiune – dar manifestă și intenția explicită de detașare față de jocul cu multiple fațete al limbajului prozastic și de critică față de opera însăși, concretizate într-o mare diversitate a formelor de intertextualitate: parodie, pastișă, citat, parafrază, aluzie culturală, citat, colaj, schițând romanul *latent* – în accepția lui Christopher Nash – sau *romanul posibil*, care își așteaptă concretizarea.

Narațiunea își datorează existența unui efort de construcție⁷, prin urmare, respectă tipare, șabloane, modele logice prin care discursul se realizează la nivelul de așteptare al cititorului. Borges remarcase caracterul tautologic al textului postmodern, „jocul redundanței, al absorbției și asimilării de texte integrate organic în alte texte”, colaj nou de texte vechi. Tentativa de a fi nou este condamnată la repetare. Astfel, „singura cale de a evita repetarea este repetarea conștientă”⁸. Noutatea, așadar, rezidă în raportul ce se stabilește între tradiția literară și jocul postmodern al limbajului literaturii supus tuturor formelor de intertextualitate: intertext, paratext, metatext, arhitext⁹.

7 Crețu, Nicolae, *Constructorii romanului*, Editura Eminescu, București, 1982, p. 43.

8 Cărauș, Tamara, *Efectul Menard. Rescrierea postmodernă. Perspective etice*. Paralela 45, Pitești 2003, p. 63.

9 Genette, Gerard, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, Ed. Univers, București,

În aceste condiții, chiar lectura și jocul ei capătă multiple fațete devenind demers analitic avizat, presupunând raportarea textului supus analizei la orice text cu care acesta relaționează ideatic sau formal. Din perspectivă estetică postmodernă, textul este „recuperare, recondiționare și refolosire a depozitului cultural existent într-o deschidere fără precedent către toate stilurile și toate manierele”¹⁰. Radu G. Țeposu afirmă¹¹: „Acești autori desfășoară, de fapt, o activitate textuantă prin care se poate interveni constructiv în lume și nu produc o textualitate opusă lumii. Accentul cade, prin urmare, pe mecanismul scrierii mai mult decât pe obiectul observației sau, altfel zis, literatura însăși a început să se ia pe sine drept obiect de studiu.” Așadar, simultan cu procesul de construcție al textului postmodern ia naștere și istoria facerii cărții, care își investighează, cu metode multiple și variate, propriul mecanism de producere a textului. Caracterul autoreflexiv plasează romanul dincolo de paradigma optzecistă „în paradigma noului roman ficționar postmodern al anilor ’90, alături de cărțile nouăzeciștilor Daniel Bănuțescu, Radu Aldulescu, Caius Dobrescu, Adrian Oțoiu ca și ai ultimilor sosiți în proza actuală: Simona Popescu, Ion Manolescu și Răzvan Rădulescu”¹².

Caracterul perisabil al semnului lingvistic este valorificat din plin în aceste structuri epice de o mare complexitate atât în planul textului, cât și în celelalte zone ale sale: intertext, hypertext, paratext, metatext și arhitext. Funcțiile și roștul acestor artificii de creație merită analizate în romanele postmoderne ce reflectă din plin noua paradigmă de gândire și creație cu care avem avantajul de a fi contemporani.

Bibliografie:

- [1] Bachelard, Gaston, *La poetique de l'espace*, Paris, 1958.
- [2] Cărăuș, Tamara, *Efectul Menard. Rescrierea postmodernă. Perspective etice*, Editura Paralela 45, Pitești, 2003.
- [3] Cărtărescu, Mircea, Prefața romanului *Femeia în roșu*, Nedelciu, M., Babeți, A., Mihăieș, M., Editura Polirom, Iași, 2011.

1994, p.18.

10 Ion Bogdan Lefter, apud Marcela Ciobănuț, *Strategii narrative în romanul postmodern*, Sibiu, 2011.

11 Țeposu, Radu G, *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Ed. Dacia, Cluj, 2002.

12 Cărtărescu, Mircea, Prefața romanului *Femeia în roșu*, Nedelciu, M., Babeți, A., Mihăieș, M., Ed. Polirom, Iași, 2011.

- [4] Ciobănuc, Marcela, *Strategii narative în romanul postmodern*, Sibiu, 2011.
- [5] Crețu, Nicolae, *Constructorii romanului*, Editura Eminescu, București, 1982.
- [6] Dufrenne, Mikel, *Fenomenologia experienței estetice*, traducere și prefață de Dumitru Matei, București, 1976, in I. Em Petrescu, *Ion Barbu și poetica postmodernismului*, Editura Cartea Românească, 1993.
- [7] Gerard, Genette, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, Editura Univers, 1994.
- [8] Ihab, Hassan, *Sfășierea lui Orfeu. Spre o literatură postmodernă*. Postfață a ediției din 1982, trad. Andrei Dîrlău, antologată în *Caiete(le) critice ale „Vieții românești”*, nr. 1, 2/1986.
- [9] Mc Hale, Brian, *Ficțiunea postmodernistă*, traducere de Dan H. Popescu, Polirom, Iași, 2009.
- [10] Țeposu, Radu G, *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.